

De school van Frieswijk (1912-2012)

door René Berends

Op 19 augustus a.s. is het feest in Frieswijk. Dan wordt het honderdjarig bestaan gevierd van de School van Frieswijk. Sinds 1979 wordt er weliswaar geen onderwijs meer gegeven, maar het gebouwje staat er nog steeds en is tegenwoordig in gebruik als multifunctioneel cultureel centrum waar onder andere tentoonstellingen en muzikale uitvoeringen plaatsvinden. Tijdens de reünie kunnen oud-leerlingen en oud-leerkrachten, de huidige bewoners van het buurtschap en belangstellenden elkaar ontmoeten, oude schoolfoto's bekijken en herinneringen uitwisselen. 's Avonds is er een openluchtconcert in de tuin van de school. In dit artikel wordt stilgestaan bij de plaats die dit schooltje in de geschiedenis van het openbaar onderwijs in de voormalige gemeente Diepenveen heeft ingenomen.

Als je van Deventer over de Raalterweg richting Wesepe rijdt, kun je, na het restaurant NuNu en net vóór de eerste rotonde, rechtsaf de Frieswijkerweg inslaan. Slechts een paar honderd meter verder ligt er, idyllisch in het groen, het kleine, voormalige schoolgebouwje van Frieswijk. De vraag waarom er ooit besloten is om juist hier een school neer te zetten, komt meteen in je op. In de wijde omtrek is slechts een enkele boerderij te vinden en ook in het oude koetshuis en het voormalige Huize Frieswijk zullen toch nooit erg veel kinderen gewoond hebben.

Onderwijs op het platteland is lang een kerkelijke aangelegenheid. Waar geen kerk en dus geen koster was, ontfermde de marke zich vaak over het onderwijs. Zo werd in de Gooijermarke, in het buurtschap Hoge en Lage Weteringen schoolgehouden op de boerderij van erve Hulle of Holle, dat gelegen was in de buurt van de huidige spoorwegovergang van de Stationsweg in Colmschate. Het schooltje wordt al in 1647 genoemd.

In 1654 wordt in de hervormde kerkenraad gesproken over de 'noodsaekelijkheid van eenen schoolmeester in het schoutambt Kolmschate'.

Een tweede schooltje wordt gesticht in het buurtschap Linde, ten westen van het huidige dorp Lettele, in de omgeving van de weg die nu, naar het schooltje vernoemd, de Schooldijk heet. In de achttiende eeuw is er een schoolvertrek op markegrond bij een boerderij, de Balkenbroek. Al wat eerder, rond 1700, wordt er in Linde ook al lesgegeven in een schapenschuur van

erve Hazeleke. Jan Balkenbroek, de schoolmeester, krijgt van de marke op 25 juli 1725 een jaarlijks traktement van twaalf goudgulden toegekend, omdat hij van alleen het schoolgeld, dat de kinderen inbrachten, niet kon rondkomen.

Een derde schooltje ontstaat in dorp-Diepenveen. Vermeld wordt dat in 1811 de dan 72-jarige koster Willem Derk Heldermaal er al meer dan vijftig jaar het onderwijs verzorgt. Meestal werden die lessen thuis gegeven, maar Heldermaal heeft aan het eind van zijn carrière de beschikking over een apart lokaal, dat in 1807 door het stadsbestuur van Deventer ingericht wordt in de hervormde kerk, ter hoogte van het klokkentorentje.

Zelfstandige gemeente Diepenveen

Aan het begin van de negentiende eeuw, in de Franse Tijd, verandert er veel. De ommelanden van de stad, het voormalige schoutambt Colmschate, wordt herschapen tot de zelfstandige gemeente Diepenveen.

Deze nieuwe gemeente kende dus een drietal scholen: de scholen in Weteringen, Linde en in dorp-Diepenveen. Het is er armoe troef. In Weteringen zijn er 's winters zo'n 80 leerlingen en 's zomers tussen de 40 en 50 en dat in een ruimte van nog geen vijf bij zes meter. De school blijft in stand tot 1830. Dan geeft de gemeente de opdracht voor nieuwbouw aan de Holterweg. Later krijgt meester Reichholt naast de school een vrijstaand 'meestershuis'.

Het schooltje op erve Balkenbroek in Linde is totaal verwaarloosd en wordt in 1808 afgekeurd. De kosten voor de nieuwbouw, die ruimer en comfortabeler is, is 1410 gulden en 14 stuivers.

Over het schooltje in dorp-Diepenveen ontstaat er een langdurig conflict met de stad. Deventer raakt in 1811 ook zijn kloosterlijke goederen in Diepenveen kwijt, waardoor de stad weigert verder te betalen voor de koster en de onderwijzer. De kwestie sleept zich jaren voort. Als het te gek wordt, bemoeit zelfs schoolopziener Van Delden zich ermee. Hij schrijft in 1839 dat de school opgeknapt moet worden 'daar al de leestafels onbruikbaar zijn, vele tafels uit elkander liggen en het eene raam nog gedeeltelijk met planken toegespijkerd is, ten gevolge van een storm in november 1836.' Uiteindelijk is er in het voorjaar van 1843 een besluit van de regering nodig. Diepenveen wordt verantwoordelijk gehouden voor het onderwijs in het dorp.

Men legt zich bij dit besluit neer en geeft de opdracht tot nieuwbouw. De kosten worden voor meer dan tweederde deel gedekt door bijdragen van rijk en provincie.

De grondwet van 1848, de gemeentewet van 1851 en de daarna volgende onderwijswetten in de tweede helft van de negentiende eeuw geven gemeenten meer bevoegdheden, maar ook meer verplichtingen.

Diepenveen schaft in 1860 het innen van schoolgeld af om daarmee de schoolgang van de kinderen te stimuleren. De maatregel leidt ertoe dat in 1861 in januari 46 en in juli maar liefst 97 leerlingen meer naar school gaan. Schoolbehoefte als penen, inkt en griffels worden gratis verstrekt en minvermogens worden vrijgesteld van betaling van verdere schoolbehoefte.

Een uitgestrekt gebied

Een probleem voor het onderwijs in de gemeente is de uitgestrektheid van het gebied. Voortdurend is afstand voor ouders een reden om hun kinderen thuis te laten of om hun kinderen in buurgemeenten naar school te sturen. In dat laatste geval is Diepenveen verplicht haar buurgemeenten daarvoor vergoedingen te betalen. De voortdurende aanscherping van de wettelijke eisen aan onderwijs en schoolgebouwen leiden in Diepenveen in de negentiende eeuw verschillende keren tot nieuwbouw. Dorp-Diepenveen krijgt in 1865 een nieuw schoolgebouw. Het doet echter maar kort dienst, want in 1882 verrijst er al weer nieuwbouw.

Ditmaal op de hoek van de Dorpsstraat en de Roeterdingweg. De school zal tot 1966 dienst doen.

In 1860 beseft de gemeenteraad dat de school in Linde verplaatst en uitgebreid moet worden. Vanwege de toewas van kinderen in Frieswijk en Riele (Schalkhaar) zou de school spoedig te klein zijn. Bovendien ligt de school dermate ongunstig, dat veel kinderen in buurgemeenten naar school gaan. Het leidt ertoe dat in Lettele een nieuwe gemeenteschool gebouwd wordt, maar ook dat er in het buurtschap Averlo een vierde school opgericht wordt. Baron Hoevell schenkt vijftig roeden grond aan de Avergoersdijk voor de bouw van het schooltje. Beide scholen worden in 1862 in gebruik genomen. De school in Averlo bestaat uit één grote, langwerpige ruimte, met een hoog plafond en grote ramen op het oosten en het westen, zodat het licht goed naar binnenviel. De leerlingen moeten zelf turf meenemen voor de kachel. De bouw van de nieuwe scholen leidt ertoe dat alle kinderen vanaf 1863 in de eigen gemeente naar school kunnen. Het aantal schoolgaande kinderen stijgt van 417 op 1 jan 1862 naar 492 in 1863. In de zomermaanden is de stijging relatief nog groter: van 268 naar 374 leerlingen.

Toch leveren de nieuwe schoolgebouwen al gauw nieuwe problemen op. De onderwijswet van 1878 eist het aanbrengen van verbeteringen om scholen geschikt te maken voor het jaarklassensysteem. En net zoals in dorp-Diepenveen dan het pas gebouwde schooltje vervangen wordt door nieuwbouw, verrijst aan de Oerdijk in Lettele, amper twintig jaar na de bouw van het eerste schooltje, in 1882 ook een nieuwe school. Verder wordt de school in Colmschate verbouwd en wordt ook de nieuwbouw in Averlo onder handen genomen. De grote lesruimte wordt gesplitst in twee lokalen.

Na de invoering van de leerplichtwet in 1901 stijgt het aantal schoolgaande leerlingen verder. De school in Lettele en in dorp-Diepenveen worden uitgebreid.

Al snel blijkt dat de situering van het schooltje in Averlo toch ongelukkig gekozen is. De toeloop van het aantal leerlingen wordt te klein, terwijl de gemeente vooral in het nieuwe dorp Schalkhaar groeit. Het leidt tot de beslissing om het schooltje in Averlo te sluiten en een nieuwe school te bouwen ten zuiden ervan, in Frieswijk, meer richting Schalkhaar.

Waarom er toen niet voor gekozen is om in Schalkhaar een school te bouwen, is niet te achterhalen. Feit is dat in 1912 het drieklassige schooltje in Frieswijk in gebruik genomen wordt, terwijl gelijktijdig die in Averlo wordt gesloten.

De roep om rechtsgelijkheid tussen openbaar en bijzonder onderwijs is in het begin van de twintigste eeuw ook in Diepenveen te horen. Als uiteindelijk in 1917 de zaak beslecht wordt en het katholieke en christelijke besturen vrij staat om (door het Rijk gesubsidieerde) scholen te stichten, wordt hier ook in de gemeente Diepenveen gretig gebruik van gemaakt. In 1921 wordt er in Schalkhaar een katholieke school gebouwd: de voorloper van de huidige Nicolaasschool. Twee jaar later volgt de opening van

- Advertentie -

Biebwijs.nl

Boekencollecties lenen,
een gratis abonnement voor alle
leerkrachten? Aan de slag met taal- en
leesbevordering in alle groepen?
Mediawijsheid in de school brengen?

Kijk op www.biebwijs.nl/deventer Onderwijsaanbod op maat van de Bibliotheek Deventer. Wilt u zich aanmelden voor onze digitale nieuwsbrief? Stuur een mail naar: nroozendaal@obdeventer.nl.

de Bibliotheek Deventer

www.biebwijs.nl/deventer

Marike Rienstra - Nienke Roozendaal - 0570 65 27 73 / 0570 67 57 24
mrienstra@obdeventer.nl / nroozendaal@obdeventer.nl

een pc-school in Okkenbroek, in 1930 die van een pc-school in Colmschate en in 1938 van een katholieke school in Lettele.

Is de intentie van de gemeente geweest de school in Frieswijk te bouwen voor alle leerlingen uit Riele (Schalkhaar), al snel blijkt de nieuwe katholieke school veel leerlingen te trekken, zelfs zoveel dat het leerlingaantal in Frieswijk terugloopt. In 1921 start de Nicolaasschool in Schalkhaar met 98 leerlingen en vier leerkrachten. In de jaren daarna wordt een vijfde en zesde lokaal aangebouwd en stijgt het leerlingaantal tot 228. Als in 1931 de school zes lokalen telt, gaan er nog slechts vijftien leerlingen uit de parochie naar de school in Frieswijk. Eenzelfde ontwikkeling is in Lettele op te tekenen. De in 1923 in Okkenbroek gestichte pc-school en de in 1938 opgerichte rk-school in Lettele leiden samen uiteindelijk tot de sluiting van 'de Olde Schôle' aan de Oerdijk in Lettele. In het oosten van de gemeente is er dan nog slechts openbaar onderwijs in Frieswijk en op het in het buurtschap Oude Molen aan de Bathmenseweg gebouwde 'Heideschooltje'.

Het voortbestaan van het schooltje in Frieswijk wordt precair in het begin van de jaren zestig. In 1963 is het leerlingaantal teruggelopen tot minder dan 30. Nog jaren spant het school-

hoofd, meester Robberse, zich in voor de instandhouding van de school. Als de bezetting terug blijft lopen en deze in november 1978 nog maar tien leerlingen bedraagt, valt het doek. Opheffing is onontkoombaar. Op 1 augustus 1979 sluit de school haar deuren.

De ontvolking van het platteland en de groei van Schalkhaar, die in 1969 toch de stichting van een openbare school in het dorp zelf, obs De Sleutel, mogelijk maakt, leidt ertoe dat de school in Frieswijk hetzelfde lot kent als haar voorgangster in Averlo. Het schooltje blijkt uiteindelijk toch te decentraal gebouwd te zijn, niet op de plek waar de groei van de bevolking plaatsvond.

Na als kaaspakhuis en -handel te hebben gediend, is de School van Frieswijk in gebruik geweest door beeldhouwer Jilles Waagmeester. In 2003 deden Ingrid Roelants en Wim Odé hun intrede in de school. Zij richtten het gebouw verder in tot een multifunctionele ruimte. Het schooltje werd in 2000 een gemeentelijk monument.

Gebruikte literatuur en websites

Berends, René en Henk Smit (2009). *Naar School geweest. Geschiedenis van het openbaar onderwijs in Deventer*. Deventer: Corps 9 Publishers.